

Wprowadzenie

Przemysław Paczkowski

 <https://orcid.org/0000-0001-7493-4154>

Zamieszczone w niniejszym numerze „Kultury i Wartości” teksty łączy podejmovany w różnych aspektach, za pomocą odmiennych metod, na bazie innego materiału – problem „ja” (podmiotu).

„Ja” buduje swój świat, język, wiedzę; tworzy swoją tożsamość; buntuje się przeciw narzuconym mu z zewnątrz rolom; chce zrozumieć mechanizmy dziejowe i mieć wpływ na rzeczywistość społeczną. „Ja” żywi podejrzewania względem siebie – co do granic swojej autonomii, identyczności w czasie, rzetelności poznania, autentyczności jako twórcy (sztuki, nauki, itp.), możliwości wykroczenia poza rzeczywistość podmiotu. Rysują się w związku z tym następujące grupy zagadnień związanych z problematyką „ja”.

Po pierwsze, kwestia podmiotowości – pytanie o tożsamość, możliwość ucieczki od solipsyzmu, wolność, podmiotowe uwarunkowania poznania.

Po drugie, relacja „ja” – żywioł społeczny, rozważana w perspektywie ograniczeń, ale i możliwości stąd płynących. Pytanie o autonomię podmiotu (egzystencjalną, aksjologiczną, twórczą) ewokuje zaś pytanie kolejne – o możliwość włączenia się w życie społeczne, znalezienia „swojego” w nim miejsca.

Po trzecie, język, którym „ja” próbuje się wyrazić, za pomocą którego chce poznać świat, zrozumieć swoją wyjątkowość i swoje ograniczenia. Myśląc o sobie, „ja” ucieka się do metafor, reinterpretuje język, jest w równym stopniu filozofem, co literatem i artystą.

PRZEMYSŁAW PACZKOWSKI, doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Rzeszowskiego; adres do korespondencji: Instytut Filozofii UR, al. T. Rejtana 16C, 35-959 Rzeszów; e-mail: pacz.przem@wp.pl

Rozpoczynający ten numer czasopisma artykuł Włodzimierza Zięby podejmuje problem tożsamości „ja” w czasie. Przedmiotem analiz jest redukcjonizm Dereka Parfita, według którego sytuacja nieutożsamiania się „ja” obecnego z wcześniejszym (osłabienia psychicznej więzi między mną obecnym a mną sprzed kilku lat) skutkuje utratą „takotożsamości” i opisywana jest nie jako zmiana zachodząca w jednej i tej samej osobie, lecz jako zmiana następujących po sobie jaźni. Takie ujęcie pozwala zaznaczyć fakt dezintegracji i nieciągłości „ja”. Tekst podejmuje zagadnienie języka, którym opisujemy naszą tożsamość i formuluje wniosek, że obraz serii następujących po sobie jaźni może stanowić coś więcej niż atrakcyjną metaforę.

Artykuł Andrzeja Ostrowskiego, mając za przedmiot literacką i popularyzatorsko-filozoficzną twórczość Witkacego, analizuje nieudaną próbę wyjścia Witkacego poza solipsyzm – niemożliwość wykazania, w ramach przyjętych przez niego założeń, że istnieje świat innych „ja”. Tak więc krytykowany przez Witkiewicza „fantastyczno-widmowy” pogląd na rzeczywistość (solipsyzm) stał się, w istocie, jego własnym.

Tekst Przemysław Paczkowskiego opisuje stoicką koncepcję radykalnej przemiany świadomości w celu uczynienia się absolutnie autonomicznym w zakresie sądów, pragnień i emocji, w celu uwolnienia się od wpływu zewnętrznego świata na naszą duszę. Wolność jest w filozofii stoickiej kwestią wewnętrznego nastawienia, a stoik dąży do pełnej autarkii. Autor opisuje stoickie techniki budowania „wewnętrznej warowni”, takie jak odzieranie rzeczy z konwencjonalnych znaczeń, nazywanie ich prawdziwymi imionami.

Agata Dejena-Sulikowska analizuje problem autonomii „ja” w sytuacji narzuconych ról społecznych. Autorka przedstawia twórczość polskich artystek, należących do nurtu tzw. „sztuki kobiet”, uprawiających ironiczną polemikę z kulturowymi stereotypami i dokonujących ich oryginalnego przepracowania. W artykule podkreśla się rolę, jaką w tym nurcie odgrywa nowy język wypowiedzi artystycznej.

Mateusz Binek prezentuje w swoim artykule filozofię Augusta Cieszkowskiego jako próbę zreinterpretowania romantycznej wizji antynomicznego świata i przyznania „ja” sprawczej roli w procesie dziejowym. Historiozofia, jako „mądrość dziejów”, ma się stać najważniejszą formą aktywności człowieka.

Tekst Anastazji Cheiz przedstawia koncepcję wiedzy implicytnej Michela Polanyiego. Polanyi bada podmiotowe (w sensie – „osobistościowe”) uwarunkowania wiedzy i traktuje wszelką twórczość jako rozszerzenie osobowości. Autorka porównuje jego koncepcję z propozycją Deleuze’a, analizuje rolę reinterpretowania i tworzenia nowego języka przez jednostkę w procesie poznawania rzeczywistości.

W kręgu takich zagadnień obracają się rozważania autorów zamieszczonych tu tekstów.

Information about Author:

PRZEMYSŁAW PACZKOWSKI, habilitated doctor, professor extraordinarius of University of Rzeszów; address for correspondence: Institute of Philosophy, University of Rzeszów, al. T. Rejtana 16C, 35-959 Rzeszów, Poland; e-mail: pacz.przem@wp.pl

